

Основні принципи цього законодавства увійшли у правові норми Австрійської Республіки, лісова галузь якої є однією з найуспішніших в Європі.

Висновки

1. Законодавство з охорони лісів двох імперій відрізнялося високим ступенем правової підготовки і давніми історичними коренями.

2. В обох імперіях:

а) за державою визнавалося право контролю за станом будь-яких лісів, незалежно від форми їх власності;

б) у різні історичні епохи для охорони лісів використовувалися воєнізовані формування, а також поліцейські та армійські підрозділи.

3. На українських землях діяли місцеві правові норми по охороні лісів, що були засновані на національних традиціях, дбайливого ставлення до природних багатств.

¹ *Граве Н. П.* Начало управления лесами России. // Лесное хозяйство. – М., 1991. – № 3. – С. 37-38.

² *Бобров Р. В.* Об управлении лесами Отечества (исторический обзор). – М. : ВНИИЦ лесресурс Госкомлеса СССР, 1990. – С. 9.

³ *Латчан І.* Становлення лісового права та відповідного законодавства України: історичний аспект // Право України. – 2006. – № 9. – С. 129-133.

⁴ *Генцирук С. А.* Ліси України. – Львів: Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 2002. – С. 29. – 469 с.

⁵ *Нетийвода В.* Правове регулювання в галузі лісів: доба утвердження підтримного розвитку. – К. : НДІ приватного права і підприємства, 2004. – С. 103.

⁶ *Нетийвода В.* Вплив австрійського лісового законодавства на розвиток лісового господарства в Галичині // Малий та середній бізнес. – 1999. – № 3. – С. 17-20.

⁷ *Борейко В. Е.* История охраны природы Украины X век -1980 г. – К.: Киевский эколого-культурный центр, 2001. – С. 244.

Резюме

В статье рассмотрена правовая организация системы охраны украинских лесов на землях, входящих в состав австро-Венгерской и Российской империи. Выделено несколько периодов развития службы охраны лесов.

Summary

In article the legal organisation of system of protection of the Ukrainian woods on the earths which were a part of Austro-Hungarian and Russian empires is considered. Some periods of development of a protection service of woods are allocated.

Отримано 19.05.2009

М. М. БЕДРІЙ

Мар'ян Миронович Бедрій, магістр права

КОПНІ СУДИ

В ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ ГЕТЬМАНЩИНИ (1648–1783 рр.)

Дослідження правової спадщини Козацько-Гетьманської держави дає змогу сучасним українським правознавцям і державним діячам виявити національну специфіку еволюції українського державотворення та врахувати її в сучасних умовах. Значна роль громадського фактору в судовому процесі була позитивним досвідом козацької держави.

© М. М. Бедрій, 2009

Тому в сучасній Українській державі необхідно, опираючись на історичний досвід, відроджувати належну реалізацію принципу гласності судового процесу та законодавчі механізми його забезпечення, щоб продовжити розвиток національних демократичних традицій в Україні. З огляду на відповідні обставини становить інтерес і актуальність історико-правове дослідження місця і значення копних судів у державно-правовій системі Гетьманщини.

Дослідженням окремих аспектів функціонування копних судів на території Гетьманщини займалися відомі українські дослідники М. Бакай, О. Биркович, І. Бойко, М. Василенко, В. Гончаренко, М. Горбань, О. Єфименко, В. Кульчицький, В. Модзалевський, А. Пашук, Я. Падох, Б. Тищик, І. Усенко, А. Чехович, І. Черкаський, А. Яковлів та ін. Однак у сьогоденні назріла необхідність нового комплексного дослідження місця та значення копних судів у державно-правовій системі Гетьманщини, адже ряд аспектів цієї теми ще не висвітлені у науковій літературі.

Метою цієї статті є визначення правового становища копних судів у судовій системі Гетьманщини, а також аналіз їх взаємодії з іншими органами влади козацької держави.

Внаслідок народно-визвольної війни 1648-1654 рр. на українських землях, які стали територіальною основою Козацько-Гетьманської держави, були ліквідовані органи державної влади Речі Посполитої, у тому числі земські, гродські та підкоморські суди. В Українській державі сформувалась самобутня судова система, автономний статус якої було юридично визначено у Березневих статтях 1654 р.¹ Тогочасна судова система була складною та багаторівневою. Сучасний український дослідник О. Биркович запропонував наступну класифікацію судів Гетьманщини: вищі органи судової влади (суд Гетьмана, суд Ради генеральної старшини, Генеральний військовий суд, Генеральна військова канцелярія); судові органи середньої ланки (полкові суди); судові органи нижчої ланки (сотенні, магістратські, ратушні, сільські суди, а також копні та домініальні суди); спеціалізовані суди (духовні, цехові, ярмаркові, митні, третейські суди, а також суд грецького Ніжинського братства)². Із запропонованою класифікацією можна погодитись, проте, як видається, копні та домініальні суди були особливими формами сільських судів, як і отаманські суди.

Копний суд сформувався задовго до утворення Гетьманщини та отримав у XVI ст. урядове визнання від Великого князівства Литовського. Ці органи вирішували цивільні та кримінальні справи, керуючись у своїй діяльності, передусім, нормами українського звичаєвого права.

Дореволюційний дослідник В. Модзалевський вважав, що копні суди були доволі поширеними на території Гетьманщини в XVII ст.³ Інший дореволюційний дослідник М.Бакай зауважив, що магістрат визнавав законним розслідування кримінальної справи копним судом і приймав до уваги отриману при цьому інформацію, тому громада в Гетьманщині мала право розшукувати злочинця та допитувати його⁴.

Натомість український правознавець А. Пашук був переконаний, що сільські суди перешкоджали діяльності копних судів, до яких вороже ставилась козацька старшина, міщанська верхівка та духовенство⁵. Така позиція відомого вченого заслуговує на увагу та має певне підґрунтя, однак вона є дискусійною, оскільки не в усіх регіонах Гетьманщини спостерігалась наведена ситуація. Варто визнати, що копні суди функціонували в Гетьманщині, однак не так активно, як це було за часів Великого князівства Литовського та Речі Посполитої.

«Чому не забував копний суд бурхливим розквітом після народно-визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького?» – ромірковував відомий український історик права І. Черкаський і не міг дати однозначної відповіді на це складне питання⁶.

Щодо причини меншої активності та поширеності копних судів у Гетьманщині порівняно з попередньою епохою історії держави і права України доволі цікавий погляд висловила українська дослідниця О. Єфименко. На її переконання, внаслідок подій народно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького зникла колишня сусідська повага і толерантність між шляхтою та селянами, яка дозволяла функціонувати копному суду навіть в умовах повного закріпачення українського селянства⁷. Цей висновок можна

вважати вдалим, однак лише щодо Правобережної України, де й відбувалась у XVII ст. активна боротьба українського народу за політичну незалежність.

Натомість Лівобережна частина Гетьманщини, яка становила більшість її території, перебувала в дещо інших соціально-політичних умовах. Шляхта тут була не польською, а українською (козацька старшина). Найвпливовішим суспільним станом було козацтво, а державно-правовий розвиток базувався на демократичних традиціях, які визначала Запорізька Січ. Проте навіть за таких сприятливих умов копні суди були менш поширеними на Лівобережжі, ніж на Правобережжі.

У чому полягала причина такої ситуації? Справа в тому, що за часів Київської Русі ця територія була заселеною та родючою землею, проте в XIII ст. внаслідок татарських нападів вона стала майже цілком безлюдною⁸. У зв'язку із занепадом у XVI ст. Золотої Орди та відступом кочових племен на схід, Лівобережжя поступово знову почали заселяти українці⁹.

Оскільки копні суди утворились у XIV ст., а в цей час на більшості земель Лівобережної України проживало обмаль українського населення, тому ці органи сформувались у незначній кількості. Відомості про їх діяльність збереглись здебільшого щодо північної частини Лівобережжя, зокрема Чернігівщини.

У 1662 р. пінський маршалок Роман Єльський Лукашевич був засуджений за державну зраду, оскільки під час польсько-української війни 1648-1654 рр. він перейшов разом із своїм військом на бік Б. Хмельницького¹⁰. Ця підтримка «ворога Речі Посполитої і всієї шляхетської крові» мала важливе значення у завоюванні українським військом Мозирського повіту. Мозир (зараз місто Гомельської області в Білорусі) знаходиться на україно-білоруському етнічному пограниччі. Під час народно-визвольної війни це місто, як і Мозирський повіт протягом певного часу входили до складу Гетьманщини¹¹.

Литовський трибунал, з'ясовуючи мотиви цього злочину, встановив, що за кілька років перед початком війни Р. Єльський незаконно захопив острів Спасів, який вважався частиною с. Котчища Мозирського повіту, що було власністю шляхтича Лео Яна Погірського та його дружини. Тоді зібрались селяни та козаки, котрі проживали в даній місцевості, на копний суд і засудили дії Р. Єльського, підтвердивши своїм декретом (рішенням) право власності подружжя Погірських на цю землю. Як не дивно, але впливовий шляхтич і пінський маршалок був змушений змиритись із цим рішенням, що доводить тогочасний авторитет копних судів. Образа Р. Єльського на місцевих жителів спонукала його перейти на сторону Б.Хмельницького та допомогти йому в завоюванні Мозирського повіту¹². Наведена вище судова справа становить особливий інтерес для дослідження організації та діяльності копних судів у Гетьманщині, оскільки демонструє унікальний приклад перехрещення та протистояння двох видів українського звичаєвого права: козацького та копного. Перший ґрунтувався на бунтівній і волелюбній стороні українського національного менталітету, а другий – на його спокійній і виваженій стороні, яка захищала правопорядок незалежно від політичних умов. Як бачимо, ця боротьба є актуальною і в сьогоденні.

У кримінальній справі, порушеній проти Корнія Заїки та Якова Андрієвича за фактом викрадення двох пудів меду і п'яти вуликів, московський воєвода, що прибув у Стародуб у 1667 р., наказав організувати засідання копного суду та вирішити цю справу¹³. Вказівка даного чиновника підтверджує авторитет копного судочинства в Гетьманщині у XVII ст.

Серед протоколів Стародубського магістрату збереглася скарга «Васька Пиліона на вбивцю його сина», яка датується 1690 р. Васько Пиліон, розшукуючи свого зникнулого безвісті сина, знайшов його труп між селами Кістром і Борщовим Стародубського полку. Після цього він скликав копний суд і «Яко отець чась оть часу шлякуваль убивцю». Під час гарячої копнї батько розшукував вбивцю, «узьявши поводь оть сель околичнихь и пойшовши до села Азаровки, позналь тамь у Васка Скакуна коня своего власного, при замордованому сыну взятого». В. Скакун заявив, що купив коня у Яреми з Азарівки, який відвів від себе підозру, сказавши, що купив коня у «Васка Михайлова, человека московского, зайшлого з-за Дону». Михайлов не зміг відвести від себе підозру, тому попереднє розслідування (гаряча копа) завершилось.

Розпочалась стадія судового розгляду (велика копа) кримінальної справи копним судом. Зібралась громада с. Азарівка з місцевих жителів і козаків на чолі з отаманом і війтом. На засіданні копного суду Васько Михайлов заявив, що що він цього коня купив у м. Орел, знає вбивцю, а для підтвердження своїх слів ставив у заклад власне життя. У процесі судового розгляду копним судом В. Михайлов не міг довести своєї невинності. Крім того, під час обшуку його дому було виявлено казан, вкрадений у П.Устинова¹⁴.

Копний суд не міг прийняти остаточне рішення, адже існували численні труднощі у встановленні істини, тому справа була передана на розгляд Стародубського магістрату. Це відповідало правовим нормам українського звичаєвого права, оскільки копні суди в епоху Великого князівства Литовського та Речі Посполитої деколи передавали складні справи для вирішення в гродські суди¹⁵.

На засіданні стародубського магістрату В. Михайлов заявив, що купив коня в Тишка Москаля, який, почувши про шлякування (гоніння сліду) в Азарівці, утік. Присутні в магістраті копні судді «отаман і війт з мужами повідомили, що в присутності Васька Пиліона, батька вбитого чоловіка, у того ж москаля задонського Васько впізнав свій хомут». Михайлов відповів копному суду, що отримав цю річ внаслідок обміну, а в магістраті говорив, що вона завжди належала йому. Показання підсудного перед копою та магістратом суттєво відрізнялись. Підозри щодо підсудного зростали, але він не зізнавався, тому до нього застосували тортури розпеченим залізом. Це випробування також не дало результату. Усвідомлюючи, що магістрат схиляється до виправдання підсудного, азарівська громада заявила, що від Михайлова про «запаленнях виходили похвалки... и не певную его въ себе маючи особу шкодливу, просили прильжно, абы зь ними въ одномъ сель не мъшкаль»¹⁶. Наведений факт демонструє особливості копного судочинства в Гетьманщині та взаємодію копних судів з іншими ланками судової системи цієї держави.

У XVIII ст. правове становище копних судів у Гетьманщині зазнало суттєвих обмежень, про що свідчать наведені нижче факти.

У 1722 р. в с. Хильчичі (зараз розташоване в Середино-Будському районі Сумської області) Очкинської волості Стародубівського полку відбувся судовий процес у копному суді. Це була кримінальна справа про численні розкрадання, здійснені Савкою Розгоненком. При вчиненні окремих злочинів він інколи користувався допомогою співучасника, яким був Яким Подоляка. У процесі проведення слідства копний суд отримав докази, що підтверджували вину цих осіб. Копний суд виніс вирок про засудження С.Розгоненка до смертної кари, а його співучасника Я. Подоляку – до побиття батогами. Цікаво, що смертну кару (повішання на сосні) за вироком копного суду щодо Розгоненка повинен був виконати сам Подоляка, якому під час її виконання почали допомагати кілька інших присутніх на завітій копі осіб, у тому числі навіть сільський дяк¹⁷.

Склад цього копного суду становили 39 сільських жителів¹⁸. Ними були селяни, отамани, війти, панські старости та поміщики сіл Хильчич, Очкина, Кренідівки, Мефедівки, Олтаря, Зноби, Кривоносівки та Глазова. Копний округ, на який поширював свою територіальну підсудність цей копний суд, включав не тільки всі села Очкинської волості, але й частини Прототоповської та Жиховської волостей¹⁹.

Копне судочинство в цій справі відбувалось згідно з українськими правовими звичаями. Попереднє розслідування, тобто гаряча копа, здійснювалось шляхом огляду обкрадених пасік, слідів, які залишили коні втікачів, допитів підозрюваних (Я. Подоляки, С. Розгоненка та І. Малиненка) тощо²⁰. Судовий розгляд, тобто велика копа, відбувся неподалік від дому отамана с. Хильчичі. Після довгих судових дебатів копний суд прийняв рішення повісити Савку Розгоненка. Під час дебатів учасники судового засідання користувались аргументами, в яких яскраво видно фрагменти українських правових звичаїв. Так, на цьому засіданні прозвучали такі висловлювання: «коли злодія відпустите, платіть нам усім селом шкоди...», «коли за злодієм тягнеш, то ти й сам злодій...», «не будем відрікатись, воля Божа»²¹. Вирішальною у цій дискусії стала пропозиція найавторитетнішого знавця українського звичаєвого права серед учасників даного копного суду – поміщика Михея Антиоха. Громада запитала його: «що з цим злодієм будем чини-

ти?»), на що той відповів: «як збереться копа, повісити обох без суду, без права; я колись уже такого судив на Івоті Ганжуля та казав повісити, та й пропав як собака, бо бортницького злодія не ведуть на право міське, а самі вотчичі судять»²². Із цих слів можна зробити висновок, що кримінальні справи про розкрадання пасік у Гетьманщині розглядали копні суди, і ця практика була доволі поширеною.

Державна влада не схвалила акту копного судочинства щодо Савки Розгоненка, тому була порушена кримінальна справа за фактом вбивства та розпочалось слідство. Після розгляду цієї справи Стародубський полковий суд прийняв вирок, за яким усіх учасників копного суду було визнано винними у вбивстві²³.

У 1745 р. на території с. Обухівка Стародубського полку Гетьманщини місцеві жителі виявили завої та заломі, тобто відьомські знаряддя заподіяння шкоди. Тому війт цього села наказав: «созвать на купу всех той деревне жителей мужыков и жонок старых и малых»²⁴.

Під час судового розгляду (великої копи) знахар Іван Мирошник запитав громаду, чи показати їм відьму. Учасники копного суду відповіли йому так, як того вимали українські правові зичаї, тобто своєрідною формулою: «видай винного, хоч би й батько був чи матір». Знахар заявив, що відьмою є присутня на засіданні Вівдя Москаленко, після чого копний суд почав допит підозрюваної. Проте вона не бажала визнати свою провину. Тому один за одним різні жителі Обухівки почали давати свідчення, що неодноразово після сварок з цією жінкою на їх полях почали появлятися завої та заломі. На підставі цих свідчень копний суд визнав Вівдю Москаленко винною у зайнятті відьомською діяльністю²⁵.

21 вересня 1745 р. в с. Обухівка відбулась завершальна стадія копного судочинства (завита копа), на якій копний суд, побоюючись, що Вівдя Москаленко, як уже виявлена відьма, «и самих их не почарувала и на имуществу до крайняго убожества не привела», засудив її до спалення у бочці. Після прийняття остаточного вироку відразу відбулось його виконання. На місці, де була спалена відьма, вбили осиковий кіл. Невдовзі війт, кілька козаків і селян Обухівки відправили лист до сотника, в якому звітували про копний суд і виконання смертної кари щодо відьми²⁶.

Як і попередній акт селянського правосуддя, копний суд в Обухівці державна влада також не схвалила, тому в 1754 р. Стародубський полковий суд виніс обвинувальний вирок щодо його учасників²⁷.

В універсалі гетьмана І. Скоропадського, прийнятому 16 травня 1721 р., перераховувались чинні на території Гетьманщини джерела права, серед яких був названий і Литовський статут²⁸. У 1751 р. гетьман К. Розумовський прийняв указ, в якому наказав продовжувати здійснювати судочинство за Литовським статутом на території Лівобережної України²⁹. На Правобережжі діяв Статут Великого князівства Литовського 1566 р., а на Лівобережжі – Статут 1588 р.

Отже, нормативно-правові акти, які визнавали копні суди легальними органами, діяли протягом усього існування Гетьманщини. Тому виникала деяка колізія між діючими правовими нормами і судовою й адміністративною практикою. Литовські статuti дозволяли здійснювати копне судочинство, копні суди продовжували свою діяльність у Гетьманщині, а державна влада карала їх учасників. Цей парадокс намагався роз'яснити український вчений Я. Падох, який припустив, що окремі гетьмани своїми універсалами забороняли діяльність копних судів³⁰. Однак він не представив документального підтвердження цього припущення, що дозволяє у ньому засумніватись.

Відомо, що протягом усього існування Гетьманщини, її державно-правова система поступово поглиналась адміністративним апаратом Російської імперії, що завершилось у 1783 р. повною втратою української державності³¹. Наскільки сильніше втрачала свою автономію Гетьманщина, настільки зменшувалась активність на її території копних судів. Копний суд був демократичним звичаєво-правовим інститутом українського народу, тому деспотична російська влада не могла визнати його легальним, а отже й залежна від неї козацька старшина почала витісняти цей інститут з державно-правової системи Гетьманщини. Тому в козацькій державі XVII ст. його активність порівняно з попередньою історичною епохою знижувалась, а у XVIII ст. копні суди почали визнаватись нелегальними та караними всупереч правовим приписам Литовського статуту.

Таким чином, необхідно визнати, що копні суди були елементом судової системи Гетьманщини. У XVII ст. легітимність і актуальність даного правового інституту були безсумнівними, проте у XVIII ст. діяльність копних судів витіснялась із суспільного життя під впливом адміністративного апарату Російської імперії всупереч чинному на той час законодавству.

¹ *Бойко І. Й.* Держава і право Гетьманщини. – Львів: Світ, 2000. – С. 109.

² *Биркович О. І.* Судова система Української держави (Гетьманщини) 1648–1657 рр. / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – Київ, 2004. – С. 4.

³ *Актовыя книги полтавского городского уряда XVII-го вѣка.* – Випускъ 1-й. *Справы поточныя 1664–1671 годовъ.* / Редакція и примѣчанія В. Л. Модзалевского. – Черниговъ, 1912. – С. 3.

⁴ *Бакай Н.* Значеніе сельской громады въ судебномъ процессѣ конца XVII в. // *Кіевская старина.* – Томъ XVI. – Кіевъ, 1886. – С. 569.

⁵ *Пашук А. Й.* Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII–XVIII ст. (1648–1782) – Львів, 1967. – С. 46.

⁶ *Черкаський І.* Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI–XVIII ст. // *Праці комісії для вивчання історії західноруського та українського права.* – Випуск 4. – Київ, 1928. – С. 69.

⁷ *Ефименко А. Я.* Южная Русь. – Томъ 1. – Санкт-Петербургъ, 1905. – С. 332.

⁸ *Полонська-Василенко Н. Д.* Історія України: у двох томах. – Том 2. Від середини XVII століття до 1923 року. – К.: Либідь, 1992. – С. 106.

⁹ *Полонська-Василенко Н. Д.* Історія України: у двох томах. – Том 1. До середини XVII століття. – К.: Либідь, 1992. – С. 464.

¹⁰ *Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссією.* / Предсѣдатель Ю. О. Крачковскій. – Томъ XVIII. Акты о копныхъ судахъ. – Вильна, 1891. – С. 428.

¹¹ *Енциклопедія українознавства.* / Гол. ред. В. Кубійович. – Том 5. – Львів: НТШ, 1996. – С. 1636.

¹² *Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссією.* / Предсѣдатель Ю. О. Крачковскій. – Томъ XVIII. Акты о копныхъ судахъ. – Вильна, 1891. – С. 429-430.

¹³ *Пашук А. Й.* Організація судів на Україні в другій половині XVII ст. – Харків, 1961. – С. 28.

¹⁴ ЦДІА України у м. Києві. – Фонд 208 (Стародубський міський магістрат). – Опис 1. – Од. зб. 82. – Арк. 6.

¹⁵ *Падох Я.* Суди й судовий процес старої України. – Нью-Йорк, Париж, Сидней, Торонто, Львів, 1990. – С. 20.

¹⁶ ЦДІА України у м. Києві. – Фонд 208 (Стародубський міський магістрат). – опис 1. – од. зб. 82. – Арк. 7.

¹⁷ *Ефименко А. Я.* Южная Русь. – Томъ 1. – Санкт-Петербургъ, 1905. – С. 310-311.

¹⁸ *Ефименко А.* Копные суды въ Лѣвобережной Украинѣ. // *Кіевская старина.* – Томъ XIII. – Кіевъ, 1885. – С. 194.

¹⁹ *Ефименко А. Я.* Южная Русь. – Томъ 1. – Санкт-Петербургъ, 1905. – С. 310-311.

²⁰ *Ефименко А. Я.* Южная Русь. – Томъ 1. – Санкт-Петербургъ, 1905. – С. 312.

²¹ *Ефименко А.* Копные суды въ Лѣвобережной Украинѣ. // *Кіевская старина.* – Томъ XIII. – Кіевъ, 1885. – С. 193.

²² *Ефименко А. Я.* Южная Русь. – Томъ 1. – Санкт-Петербургъ, 1905. – С. 313.

²³ *Ефименко А.* Копные суды въ Лѣвобережной Украинѣ. // *Кіевская старина.* – Томъ XIII. – Кіевъ, 1885. – С. 194.

²⁴ *Горбань М.* Копний суд над відьмою // *Червоний шлях.* – Харків, 1925 – № 8. – С. 146-147.

²⁵ *Горбань М.* Копний суд над відьмою // *Червоний шлях.* – Харків, 1925 – № 8. – С. 147-148.

²⁶ *Горбань М.* Копний суд над відьмою // *Червоний шлях.* – Харків, 1925 – № 8. – С. 148-149.

²⁷ *Горбань М.* Копний суд над відьмою // *Червоний шлях.* – Харків, 1925 – № 8. – С. 150.

²⁸ *Василенко М. П.* Передмова до видання «Матеріали до історії українського права» // *Микола Василенко. Вибрані твори у трьох томах.* – Том 2. Юридичні праці. – К.: Юридична думка, 2006. – С. 409-410.

²⁹ ЦДІА України у м. Києві. – Фонд 51 (Генеральна військова канцелярія). – опис 3. – од. зб. 10687. – Арк. 1-12.

³⁰ *Падох Я.* Суди й судовий процес старої України. – Нью-Йорк, Париж, Сидней, Торонто, Львів, 1990. – С. 33.

³¹ *Бойко І. Й.* Держава і право Гетьманщини. – Львів: Світ, 2000. – С. 17.

Резюме

В данной статье определяется правовое положение копных судов в судебной системе Гетьманщины. Представлен анализ их взаимодействия с другими органами власти козацкого государства. Автор сравнивает правовой статус копных судов в XVII и XVIII веках, анализирует изменения, которые в нём происходили, а также их причины и последствия.

Summary

In this article legal position of community courts is determined in the judicial system of Get'manschina. The analysis of their co-operating with other bodies of power of the kozaks state is presented. An author compares legal status of community courts in XVII and XVIII ages, analyses changes, which took a place in him, and also their reasons and consequences.

Отримано 11.04.2009

О. Є. ГОЛЬЦОВА

*Ольга Євгенівна Гольцова, аспірантка
Інституту держави і права ім. В. М. Ко-
рецького НАН України*

СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ ПРАВА В КОНТЕКСТІ МЕЖ СУЧАСНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Право, як і будь-яке інше явище, створене людиною, пов'язане з її існуванням і розвитком, підлягає аналізу з позиції ціннісного підходу. Визначити цінність права означає з'ясувати ідею права, його основне цільове призначення, позитивну роль у життєдіяльності соціуму або окремих індивідів. Право є цінним, оскільки здатне внаслідок своїх змістовних і формальних властивостей задовольняти потреби, бути інструментом реалізації і погодження інтересів тощо.

Цінність права є похідною від більш загальних людських цінностей. Право закріплює і охороняє численні цінності суспільного життя – свободу, справедливість, життя, здоров'я, гідність, матеріальний добробут, здорове довкілля, працю, сім'ю тощо. Ці цінності не тільки становлять зміст і сутність прав, а й служать його метою, цілями окремих правових норм і правових інститутів.

Сучасні вчені виділяють декілька аспектів цінності права: а) як явище, сенс якого полягає в реалізації ідеї права (власна цінність права); б) як особливий соціальний регулятор суспільних відносин (інструментальна цінність); в) як здобуток культури людства (історико-культурна цінність)¹.

Власна цінність права пов'язана з його сутнісними характеристиками. Вона полягає в тому, що право є втіленням ідей свободи, рівності, толерантності, гуманізму і справедливості, які, по суті, і становлять його сутність. Право як явище, що протистоїть сваволі і беззаконню, в той же час забезпечує простір для впорядкованої соціальної свободи і активності, саме по собі посідає значне місце в соціальному житті. Іншими словами, право в ідеалі (ідея права) – це цінність упорядкованої соціальної свободи, справедливості, консенсусу.

Право є засобом забезпечення (гарантування) свободи і засобом її обмеження. З одного боку, саме в праві свобода одержує свій найбільш концентрований вираз, у ньому вона реально матеріалізується, об'єктивується, існує в конкретних правових формах, принципах, інститутах. З іншого боку, в праві закріплюється не абсолютна свобода суб'єктів права, а тільки її певна міра, яка об'єктивно зумовлена і визначається з урахуванням системи відповідних концептуальних засад. Право виступає загальним масшта-